

Haso Popara

KO JE BIO ABDULAH-PAŠA KOJI JE UKOPAN U HAREMU CAREVE DŽAMIJE U SARAJEVU 1105/1694. GODINE?

Sažetak

U dosadašnjim radovima nekih bosanskih autora bivšem janjičarskom agi Abdulah-paši i namjesniku sandžaka Brusa, koji je umro u Sarajevu i ukopan u haremu Careve džamije 1105/1694. godine, pripisivani su bošnjačko porijeklo i namjesništvo u Bosni. Analizirajući natpis na njegovom mezarju, dva do sada neobjavljena fermana i tri dokumenta *Sarajevskog šerijatskog suda* u kojima se spominje njegovo ime, autor dolazi do novih saznanja o ovoj istaknutoj ličnosti Osmanskog carstva s kraja 17. stoljeća; da je po porijeklu bio Gruzijac, da nikada nije bio namjesnik Bosne te da ga je smrt u Sarajevu zatekla na putu za Gabelu s visokom carskom zapovijedi da je u ljeto 1105/1694. godine oslobodi od Mlečana. Pred svoju smrt Abdulah-paša ostavio je oporuku da se sve njegove vrijedne stvari nakon smrti: jedan srebreni divit težine 210 dirhema, jedna srebrena tabla za kahvu težine 171 dirhem, jedna zlatna narukvica težine 17 dirhema, jedna mala zlatna mastionica i jedan tespih od ambera sa surmali vezenim koncem i zlatnim ukrasnim privjeskom u amanet predaju na čuvanje bivšem serdaru hadži Ali-agi, dok se na javnoj licitaciji ne rasprodaju i za dobijeni novac ne kupe jedna bašča ili 1-2 dućana i zavještaju u dobrotvorne svrhe. Za izvršioca oporuke odredio je svoga blagajnika hadži Mustafa-agu, sina Abdulahova, a za muteveliju vakufa, koji će se nakon njegove smrti ustanoviti, uglednog građanina Sarajeva šejha Hasan-efendiju, sina šejha Mustafa-efendije Logavije iz *Buzadži-zade hadži Hasanove mahale*.

Ključne riječi: Abdulah-paša, janjičarski aga, kulćehaja, sekbanbaša, namjesnik sandžaka Brusa, tvrđava, muhafiz, Mlečani, Austrijanci, nišan, tarih, hajduci, oporuka, šejh Hasan, Visoka porta, Istanbul, Tatar-Pazar, Beograd, Careva džamija, Sarajevo, Gabela.

Uvod

U haremu Careve džamije u Sarajevu, u blizini mezara sarajevskog muf-tije i šejha halvetijskog reda Ibrahima Bistrigije¹, ukopan je Abdulah-paša,

1 U vezi s tačnim datumom, mjesecom i godinom Bistrigijine smrti u našoj literaturi navode se razni podaci. Mehmed Mujezinović piše: „*Sačuvani kronogrami o Bistrigiji*,

muhafiz Bosne, koji je, prema natpisu na uzglavnom nišanu s turbanom kakav susrećemo na nišanima paša i vezira, umro u Sarajevu 1105/1694. godine. Uvidom na licu mjesta može se utvrditi da je spomenuti natpis vremenom toliko oštećen, da je danas potpuno nečitljiv. Nasreću, sliku natpisa s nišana Abdulah-paše prije više od stotinu godina donio je šejh Sejfudin Kemura u svome radu o Carevoj džamiji objavljenom u *Glasniku Zemaljskog muzeja*, odakle su ga preuzeli Muhemed Enveri Kadić² i Mehmed Mujezinović.³ Zanimljivo je napomenuti da su Kemura, Kadić i Mujezinović, svako na svoj način, različito pročitali natpis na nišanu Abdulah-paše i da se čitanje ni jednog od njih ne može prihvatiti kao sasvim korektno. O tome će kasnije biti više riječi.

Na osnovu ovoga natpisa i dva kasnija hudždžeta *Sarajevskog šerijatskog suda* u kojima se spominje Abdulah-paša, Kemura zaključuje: „*Ovaj Abdulah paša rodom je iz Sarajeva. Neko vrijeme prije navedene godine bio je bosanski valija, poslije postade jeničar-aga (danas serasker). Poželiv da obigje svoj rod i domovinu, dogje u Sarajevo svojoj kući, koja mu je bila na Zelenom mejdanu u današnjoj Tereziji⁴ i stigavši poboli se i domalo i pro-*

*čije tekstove smo naprijed donijeli, kako vidimo, razlikuju se u pogledu datuma njegove smrti. Ploča na turbetu datirana je h. 1069. (1658/59.), dok nam ona četiri natpisa u pjesmi daju h. 1075 (1664/65) godinu. Bašagić je, pak, odnekud zabilježio, a za njim su se povel i drugi, da je Bistrigija umro 1070 (1659/60) godine. Međutim, analizirajući spomenute natpise, dolazimo do zaključka da je Bistrigija umro 1075, i to u mjesecu redžepu navedene godine, odnosno između 18. I i 16. II 1665. godine n. ere“ (v. u: *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knjiga I - Sarajevo*, Sarajevo, 1998., str. 23). Tačan datum Bistrigijine smrti, u ponedjeljak prije podne, 9. redžepa (1075.), što odgovara 26. januaru 1665. godine, zabilježio je Muhamed Enveri Kadić (v. *Tarih-i Enveri, IV*, str. 167). Zato ćemo u cijelosti citirati njegovu bilješku u originalu na turskom jeziku, koja glasi:*

شهر مزبورده غازي عيسى بك زاده محمد بك بسترقي سمتنده كندي ناميله موسوم محله ده بنا ايلديكي جامع شريفى حرمك قبله طرفنده بسترقي شيخ ومفتي ابراهيم افنديك انشا ايلديكي تكبه ده ايكن ماه رجبك طقوزنجي بازار ايرتسي كوني اوگله دن اول ارتحال دار بقا ايدوب حنكار جامع شريفك مناره سي طرفنده كي مزارستانده تربهء مخصوصه ده مدفوندر.

- 2 Muhamed Enveri Kadić, *Tarih-i Enveri IV*, str. 166 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu.
- 3 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knjiga I - Sarajevo*, Sarajevo, 1998., str. 29.
- 4 U današnjoj ulici Hamdije Kreševljakovića (ranije Dobrovoljačkoj), sve do iza 1910. godine ispred zgrade bivše Šerijatske gimnazije nalazio se mesdžid *Ojandži-zade hadži Ibrahima*, u narodu poznat kao mesdžid na *Zelenom mejdanu*, oko koga se razvila istoimena mahala, koja se poslije 1565. godine izdvojila iz mahale *Nedžara Ibrahima* u Mjedenicu. Ovaj kraj u narodu je nazivan i imenom *Terezija* po jednom razdjelnom vodovodnom rezervoaru koji je još od 16. stoljeća bio na prostoru današnjeg At Mejdana. (V.: Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knjiga I - Sarajevo*, Sarajevo, 1998., str. 452; i Alija Bejtlić: *Ulice i trgovi Sarajeva*, Sarajevo, 1973., str. 140 i 251.)

mijeni svijet. Na njegovim nišanima ovaki je natpis: 'Jenjičar-aga Abdulah paša bio bosanski valija a smrtni mu tarih biti će tajni glas, da je našao svoje pravo dostojanstvo blizu Boga. 1105. po hidžretu.'" (=1693).⁵ Ovu Kemurinu tvrdnju o bosanskom porijeklu Abdulah-paše i njegovom položaju bosanskog valije u svojim radovima prihvatili su i neki drugi istraživači historije naroda Bosne i Hercegovine pod osmanskom upravom, među kojima i Vladislav Skarić.⁶

Međutim Mehmed Surejja⁷ u kraćoj biografiji ovoga Abdulah-paše ne navodi nikakvu njegovu vezu s Bosnom. On kaže:

عبد الله پاشا کورجیدر یکچیری اولوب بالترقی ۱۰۹۹ دە قول کتخداسی بعده روم ایل بکلربکی اولوب
صکره انفصال ایلمشدر ۱۱۰۱ دە سکبان باشی اولدی ۱۱۰۳ دە بروسه متصرفی بعده وزارته
یکچیری اغاسی نصب ایلدی ۱۱۰۶ دە بروسه سنجاغیله بلغراد محافظی اولوب ۱۱۰۸ دە انفصال
وبعده ارتحال ایلدی.

*Abdulah-paša je Gruzijac. Napredovao je kroz red janjičara.*⁸ *Godine*

5 Sejfudin Fehmi ef. Kemura, „Javne muslimanske gragjevine u Sarajevu - I Careva džamija“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XX, Sarajevo, 1908., str. 484.

6 Vidi: Vladislav Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro-ugarske okupacije*, Sarajevo, 1937., str. 109.

7 Mehmed Süreyya (1845–1909) – član Velikog vijeća Ministarstva prosvjete i autor djela *Sicill-i Osmani* poznatog i pod nazivom *Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*. U ovome djelu štampanom u četiri sveska na 2.420 stranica teksta date su biografije oko 20.000 najpoznatijih ličnosti Osmanskog carstva, čija su imena poredana po alfabetu i hronološkim redom po godini smrti ličnosti. Sva četiri sveska na osmanskome jeziku prvi put je objavila štamparija *Dār at-ṭibā'a al-ʿĀmira* u Istanbulu i to: prvi svezak 1308/1890., drugi i treći svezak 1311/1893., i četvrti svezak bez godine izdanja (v. u: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara, 2003., str. 527-529).

8 Janjičari (tur. *yenicheri*, nova vojska) – specijalna pješadija u Osmanskoj imperiji koja je osnovana u XIV stoljeću kao stalna jedinica; bila je prva stajaća vojska u Evropi. U početku je bila popunjavana zarobljenicima, a od 1402. pretežno kupljenjem zdrave, lijepo građene i dobro vaspitane djece i mladića pokorenih kršćanskih naroda i islamiziranih Bošnjaka i Albanaca. Najrazvijeniji među njima primani su u adžemi-odžak (za janjičare) u Carigradu, gdje su podvrgavani strogo vojničkom i vjerskom odgoju, pri čemu je naročita pažnja posvećivana fizičkom odgoju. Najbolji među njima (visokog rasta) primani su u službu na dvoru, a ostali sposobni (srednjeg rasta) postajali su janjičari. Kao dio centralne vojske, janjičari su primali plaću iz državne blagajne i nalazili se tamo gdje je bio sultan, osim pojedinih odreda dislociranih u provincijskim garnizonima i pograničnim tvrđavama. U XV i XVI stoljeću bili su najodanija sultanova vojska, a neki od njih postali su istaknuti vojnici i državnici Imperije. Služili su u janjičarskom korpusu pod komandom janjičarskog age, koji je imao zamjenike i svoj štab. Korpus se dijelio na tri orte, koje su imale posebnu oznaku na zastavi i kapiji kasarne. Janjičarski aga išao je u rat samo sa sultanom. U početku je bilo hiljadu janjičara, a u vrijeme Mehmeda IV (1648-87) oko 40.000. U svojim kasarnama janjičari su od ishrane stvorili pravi kult. Kazan je smatran svetinjom i oko njega su se okupljali pri jelu i raznim savjetovanjima. Obaranje kazana bio je znak za pobunu, a gubitak kazana u ratu predstavljao je najveću sramotu.

1099. (7. novembra 1687. – 25. oktobra 1688.) bio je kulčehaja⁹, a poslije toga postao je rumelijski beglerbeg. S toga položaja kasnije je svrgnut. Godine 1101. (15. oktobra 1689. – 4. oktobra 1690.) bio je na položaju sekbanbaše,¹⁰ a godine 1103. (24. septembra 1691. – 11. septembra 1692.) na položaju namjesnika Bruse. Poslije toga imenovan je na položaj janjičarskog age. Godine 1106. (22. augusta 1694. – 11. augusta 1695.) pored položaja namjesnika Brusanskog sandžaka dodijeljen mu je i položaj muhafiza Beograda. S toga položaja svrgnut je 1108. (31. jula 1696. – 19. jula 1697.) godine. Kasnije je umro.¹¹

Nema nikakve sumnje da i Kemura i Surejja pišu o istoj ličnosti. Iako su njihove informacije o Abdulah-paši samo djelimično tačne, zbog čega se na prvi pogled čine oprečnim, one se u pojedinim tačkama nadopunjuju i mogu poslužiti kao osnova za dalje rasvjetljavanje istine o tome kakvu je on ulogu imao u Bosni tri godine prije katastrofe Sarajeva u provali Eugena Savojskog u oktobru 1697. godine. Surejjine informacije o tome da je Abdulah-paša porijeklom Gruzijac, da je napredovao od običnog janjičara, preko položaja kulčehaje i sekbanbaše do položaja janjičarskog age (vrhovnog zapovjednika svih janjičara), mogu se prihvatiti tačnim, ali se njegova informacija da je prvo bio na položaju namjesnika Bruse pa tek onda postao vrhovni zapovjednik janjičara mora prihvatiti s rezervom, jer on sam na drugom mjestu u hronološkom popisu svih janjičarskih aga kaže da je 1104. (12. septembra 1692. – 1. septembra 1693.) na tome položaju bio Gurdži¹² Abdulah-aga, te da je poslije toga 1105. (2. septembra 1693. – 21. augusta 1694.) godine bio na položaju namjesnika sandžaka Bruse¹³ (۱۱۰۴ کورجي عبد الله اغا بعده ۱۱۰۵)

Oružje i odjeću nabavljali su o svom trošku. Na bojištu su se postrojavali u centru borbenog rasporeda. U bojeve su išli smjelo, pridržavali se lijepo vjerskih propisa, pa je i većina uspjeha osmanske vojske pripisivana njima. (Terminološki komentar preuzet od Hazima Šabanovića. Vidi: Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo, 1979., str. 629-630.)

- 9 *Kulčehaja* (tur. *kulkethodasi*) je naziv za zamjenika janjičarskog age. On je bio vrlo utjecajan, često ništa manje i od samog age janjičara.
- 10 *Sekbanbaša* – starješina sekbana (sejmena), jedan od najviših oficira janjičarskog korpusa, drugi poslije janjičarskog age.
- 11 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani III*, Istanbul, 1311/1893, str. 239-240.
- 12 Nadimak Gurdži (Gruzijac) imala su i dvojica bosanskih namjesnika Gurdži Mehmed-paša (1606.) i Gurdži hadži Osman-paša (1798.) i namjesnik Hercegovackog sandžaka Gurdži Mehmed-paša (1681. i 1685.).
- 13 Mehmed Süreyya za Brusu (danas Bursu) koristi izraz بروسه, dok se u svim sudskim dokumentima i fermanima koje ćemo u ome radu koristiti za sandžak Brusu navodi stari naziv خداندکارسنجاغي (carski sandžak), prozvan po tome što je u početku dodjeljivan najsposobnijim prinčevima, od kojih su neki kasnije postali sultani. Hudavendigar (خداندکار) – titula osmanskih sultana Murata I, Bajezida I i Murata II.

14. (بروسه پاشاسی). Tako stoji i u dva, do sada, neobjavljena fermana. U prvom fermandu napisanom u logoru pod Tatar-Pazarom¹⁵, u drugoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1105. (4. – 13. jula 1694.) godine, sultan Abdulah-pašu oslovljava *zapovjednikom plemenitih zapovjednika, ranijim vrhovnim zapovjednikom svojih janjičara i sadašnjim namjesnikom Brusanskog sandžaka koji mu je dodijeljen kao arpaluk*¹⁶ (لق خداوندکار متصرف اولان عبد الله وأمیر الأمراء الكرام سابقاً یگچریلم آغاسی اولوپ بر وجه ارپه). Kasnije ćemo vidjeti da je na isti način oslovljen i u fermandu napisanom desetak dana kasnije, u trećoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1105. (14. – 23. jula 1694.) godine u logoru pod Beogradom (سابقاً), kao i (یگچری آغاسی اولوپ حالا بر وجه ارپه لق خداوندکار سناغانه متصرف اولان عبد الله), kao i u hudždžetu *Sarajevskog šerijatskog suda* iz prve dekade mjeseca ramazana 1106. (15. – 24. aprila 1695.) godine, nakon njegove smrti u *Ojandži-zade* mahali u Sarajevu (سابقاً درکاه عالی یگچری آغاسی اولوپ خداوندکار سناغای متصرف) اولوپ بوندن اقدم مدینهء سرایده اویانجی زاده محلّه سنده مسافرت وجهی اوزره ساکن ایکن وفات اولوپ دولتو سعادتلو عبد الله پاشا).

Na osnovu gore spomenutog hudždžeta *Sarajevskog šerijatskog suda* i natpisa na nišanu Abdulah-paše, sa sigurnošću se može utvrditi da Surejjini navodi: *Godine 1106. (22. augusta 1694. – 11. augusta 1695.) pored položaja namjesnika Brusanskog sandžaka dodijeljen mu je i položaj muhafiza Beograda. S toga položaja svrgnut je 1108. (31. jula 1696. – 19. jula 1697.) godine. Kasnije je umro.*, nisu tačni, jer je Abdulah-paša tada već bio među umrlima. Isto tako, ne mogu se prihvatiti ni navodi naših (gore spomenutih) istraživača o navodnom Abdulah-pašinom namjesnikovanju u Bosni niti o njegovoj smrti za vrijeme posjete svojoj kući i rodbini u *Ojandži-zade* mahali u Sarajevu, jer se ni u jednom popisu bosanskih namjesnika ne navodi njegovo ime i jer su se njegova kuća i rodbina, ukoliko ih je imao, morale nalaziti: ili negdje na Kavkazu, odakle je porijeklom, ili u Istanbulu, gdje je doživio najveći uspon u svojoj karijeri, ili u Brusi, gdje je bio namjesnik.

U nastavku ove radnje pokušat ćemo odgovoriti na pitanje kako se Abdulah-paša našao u Sarajevu i kakva je bila njegova uloga u Bosni. Prije toga, treba se ukratko osvrnuti na njegov kraći boravak u Beogradu.

Abdulah-paša u Beogradu

Surejjine informacije o Abdulah-pašinom boravku u Beogradu moraju se uzeti s rezervom, kako u pogledu dužnosti koja mu je tamo bila povjerena, tako i vremena u kojem ju je obavljao. On navodi da je Abdulah-paši položaj

14 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani IV*, Istanbul, bez godine izdanja, str. 775.

15 Danas Pazardžik na rijeci Marici u Bugarskoj, 36 km zapadno od Plovdiva.

16 *Arpaluk* – apanaža, plaća, dopunska plaća u naturi ili novcu, penzija.

muhafiza Beograda povjeren 1106. (22. augusta 1694. – 11. augusta 1695.) godine. Međutim, pouzdano se zna da je u to vrijeme na položaju muhafiza Beograda bio Bujuk Džafer-paša¹⁷, koji je prethodno smijenjen s položaja bosanskog namjesnika¹⁸ i da je Abdulah-paši fermanom iz druge dekade mjeseca zu-l-kađe 1105. (4. – 13. jula 1694.) godine već bilo zapovijedeno da se hitno iz Beograda uputi u Bosnu. Iako nije bio muhafiz Beograda, Abdulah-paša je, kao iskusan ratnik i bivši vrhovni zapovjednik janjičara, mogao imati važnu ulogu u razbijanju austrijske opsade Beograda početkom muharrema 1105. (krajem augusta i početkom septembra 1693.) godine. Austrijanci su, naime, saznajući da su veliki vezir Mustafa-paša i brza tatarska vojska bili upućeni na druge strane, pokušali iskoristiti priliku i ponovo zauzeti Beograd, kao važnu tvrđavu na granici prema Austriji. Čim je za to saznao sultan, odmah je naredio da vojska sa svih strana pohita prema Beogradu i pritekne u pomoć ovoj isturenoj tvrđavi, koja je danima opsjedana i bespoštedno tučena vatrom iz topova i kumbara. Kada je turska vojska pristigla i ulogorila se u Jagodini, Austrijanci su, čuvši da veliki vezir ide u pomoć Beogradu, izgubili svaku nadu u uspjeh i nabrzinu se povukli 10. muharrema 1105. (11. septembra 1693.) godine, ostavljajući iza sebe mnogo mrtvih, ranjenih i zarobljenih, te velike količine opreme.¹⁹ Drugi važan zadatak Abdulah-paše u Beogradu bio je da s velikim vezirom organizira radove na popravci i proširenju tvrđave.²⁰ U tim radovima učestvovalo je i nekoliko stotina tesara, zidara i drugih majstora iz raznih mjesta u Bosni, o čemu je sačuvano više pisanih dokumenata.²¹ Treći i najvažniji zadatak Abdulah-paše u Beogradu bio je da

17 Vidi: Joseph Von Hammer, *Historija turskog / osmanskog/ carstva 3*, Zagreb, 1979., str. 55 i 59.

18 Vidi: Salih Sidki Hadžihuseinović, Muvekit, *Povijest Bosne 1*, Sarajevo, 1999., str. 417.

19 Vidi opširnije: Salih Sidki Hadžihuseinović, Muvekit, *Povijest Bosne 1*, Sarajevo, 1999., str. 419-421; i Joseph Von Hammer, *Historija turskog / osmanskog/ carstva 3*, Zagreb, 1979., str. 54-59.

20 Poslije razbijanja austrijske opsade Beograda *Turci su izvršili i ojačanja tvrđave, naročito njene najstarije strane, jugoistočnog bedema Gornjeg grada. Ispred srednjovekovnog bedema na ovoj strani izgrađen je novi paralelan bedem, a na njegovim uglovima dva manja ravelina, što je bilo u stilu stare talijanske škole. Ispred ovih ugaonih bastiona, jugoistočnog i jugozapadnog, podignuti su po dubini dvorožni bastioni, a između njih je proširen kraljevski ravelin koji su izgradili Austrijanci. Na severoistočnoj strani Gornjeg grada izrađena su tri grudobrana: ispred dvorožnog bastiona prema At-pazaru, ispred Zindan-kapije i ispred osmougaone kule istočnog cvingera. Na jugozapadnoj strani napravljen je bastion ispred Kralj-kapije. U Donjem gradu ojačanje su izvršili izgradnjom bastiona, ispred glavne kapije na severoistočnom bedemu.* (Vidi: Divna Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš pod Turcima 1521-1867. Arhitektonsko-urbanistička studija*, Beograd, 1977., str. 162.)

21 U jednom dokumentu *Sarajevskog šerijatskog suda* navodi se da je iz vilajeta Bosna fermanom traženo da se 200 tesara hitno pošalje u Beograd radi popravke beogradske

se pobrine za sigurnost sultana, koji je s velikom dvorskom pratnjom stigao u Beograd 17. muharrema 1105. (18. septembra 1693.) i tu ostao sve do početka rebiu-l-evvela 1105. (31. oktobra 1693.) godine.²²

Abdulah-paša u Bosni

Dok je glavnina turske vojske s velikim vezirom Mustafa-pašom na čelu bila zauzeta oko razbijanja austrijske opsade Beograda, bosanski namjesnik Mehmed-paša Korča imao je dosta muke u odbrani Bosne, gdje su preko Krajine navaljivali Hrvati, a preko Dalmacije Mlečani. Ovima posljednjim pošlo je za rukom da u ljeto 1693. godine zauzmu tvrđavu Gabela²³, kapiju Hercegovine i zaprijetu Mostaru. Muvekit navodi da se mletačka vojska upućena brodovima iskrcala 28. ševvala 1104. (2. jula 1693.) godine i odmah opsjela tvrđavu, čiji su se branitelji ubrzo predali. Mlečanima je tada išao

---

tvrđave i da je iz Sarajeva i nekoliko drugih mjesta poslano njih 124. Među njima navode se imena: mimar-baše Luke, sina Vukova, Mihajla, sina Stojanova, Radojice i njegovog sluga Janka te još jednog Radojice iz Gornje Varoši u Sarajevu, klesara Omera, sina Mustafina, i zimije Jeremije, sina Ivanova iz Sarajeva, mimar-baše Stojana, sina Martinova, i Blagoja, sina Miloševa iz nahije Kreševo, Mata, sina Tomova, i Grgura, sina Matova iz nahije Visoko, mimara Mehmeda, sina Abdulahova iz Careve mahale, i Mihajla, sina Jovanova iz Čaršijske mahale u kasabi Jajce. Iz dokumenta se vidi da su oni prethodno garantovali jedan za drugog i da im je na ime plaće i putnih troškova unaprijed isplaćeno po dvije hiljade akči. (Vidi: Muhamed Enveri Kadić, *Tarih-i Enveri, IV*, u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.)

مدینه سرایده واروش بالا ساکنلرندن معمار بشی لوقه ولد وق و محیلو ولد استویان و رادیوچه و یانقو تابع مزبور و دیگر رادیوچه و مدینه مزبوره ساکنلرندن طاشچیان عمر بن مصطفی و ذمی یره می ولد ایوان و کره شوه ناحیه سندن معمار باشی اولان استویان ولد مارطین و بلاغویه ولد میلوش و ویسوقه ناحیه سندن طوما ولد ماطو و غرغور ولد ماطو و یایچه قصیه سنده حونکاریه محلسندن معمار محمد بن عبد الله و چارشو محله سندن محیلو ولد یوان نام کمسنه لر مجلس شرع خطیر لازم التوقیره حالا بوسنه و الیسی اولان دولتو سعادتلو محمد پاشا حضر تارینک طرف باهر الشرفلریندن خصوص آتی الذکر تصدیقه نهج شرعی اوزره و کیل شرعیسی و کتحدای عالمقدار اولان فخر الامجد و الاکارم مصطفی آغا زید مجده محضرنده هر بری اقرار و تقریر کلام ابودپ حالا بلغراد قلعه سی تعمیر ی ایچون ولایت بوسنه دن ایکوز نفر نجار اخراج فرمان اولمغیله بناء علیه سرای و یایچه قضاالرندن ۱۲۴ نفر نجار اخراج اولنوب و یایچه قضاالندن اخراج اولنان نجارلرک نفسنه اهالیء ولایت کفیل اولدقارندن ما عدا ماز الذکر نفرلرک نفسنه بزله دخی کفیل اولوب و فرمان اولدیغنی وجه اوزره اجر تارینه محسوب اولمق اوزره بهر نفره بر وجه پشین پاشای مشار الیه حضر تارینک یندن ایکیشر بیگ اچه اخذ و قبض و ماز الذکر نجارلره دفع و تسلیم ایلدک دیدکلرنده عب التصدیق الشرعی ما هو الواقع (کتب اولندی).

22 Vidi opširnije: dr. Ćiro Truhelka, „Pobirci iz jednog jajačkog sidžila“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXX, Sarajevo, 1918., str. 163.

23 Stari trg *Drijeva* na lijevoj obali donje Neretve zvao se od sredine 15. stoljeća Gabela, a sama skela zvala se Neretva i Gabela. Srednjovjekovna *Drijeva* bilo je jedno od najvažnijih trgovačkih središta i glavna carina kroz koju su prolazile dubrovačke i mletačke robe za Bosnu i Srbiju. Kao samostalni kadiluk Gabela se prvi put spominje 1598. godine. Kada je 1693. godine tvrđava Gabela pala u ruke Mlečana, preostali dio toga kadiluka pripojen je Ljubuškom kadiluku, kao i sama Gabela kada je 1718. godine ponovo došla pod tursku vlast. (Vidi: Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1959., str. 195-196.)

naruku ustanak koji su zbog nasilnog ubiranja filurije podigli kršćani u donjoj Neretvi, od Mostara do Gabele. Uznemireni ovakvim razvojem događaja, žitelji Mostara poslali su molbe na Portu da izda zapovijed Sulejman-paši²⁴, namjesniku Skadra, da, kao branike Zemlje, ponovo povrati i oslobodi tvrđave Počitelj i Gabelu u Hercegovini i Podgoricu u Crnoj Gori. Hitna reakcija Porte izostala je iz dva razloga: što je turska vojska u augustu i septembru te godine bila zauzeta oko razbijanja austrijske opsade Beograda i što je nastupajuća zima bila nepogodna za prebacivanje teške opreme *baljemeza*, *havana*, *šahi-topova* i *surma-topova* iz Jajca, Livna, Sarajeva, Prusca i Beograda, bez kojih je svaki pokušaj povratka tvrđave Gabela unaprijed bio osuđen na neuspjeh. Prvi pokušaj povratka Gabele Turci su organizirali tek u ljeto 1694. godine, i on je, kako ćemo vidjeti, završen neuspjehom. S tim u vezi u mjesecu zu-l-kade 1105. (24. juna – 23. jula 1694.) upućena su dva fermana, od kojih je prvi naslovljen na Mehmed-pašu Korču²⁵, beglerbega Bosne, a drugi na Sulejman-pašu Blagajca, namjesnika Skadra.

Prvi ferman naslovljen na Mehmed-pašu Korču, beglerbega Bosne, datiran je u drugoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1105. (4. – 13. jula 1694.) godine

24 Mehmed Süreyya (v. u: *Sicill-i Osmani*, III, str. 70) navodi da je Sulejman-paša po porijeklu bio Albanac i da je, kao namjesnik, službovao prvo u Valoni, a potom u Skadru, Hercegovini, Livnu i Elbasanu. Prema Surejji, 1107/1695-95. godine u rang u vezira bio je na položaju rumelijskog valije, a 1108/1696-97. godine na položaju muhafiza Temišvara i Niša. Uz napomenu da je bio veoma hrabar i sposoban, on navodi da je, kao umirovljenik, umro 1110/1698. godine u Gumuldžini (danas grad Komotini u Zapadnoj Trakiji u Grčkoj). Muvekit, pak, navodi da je Sulejman-paša po porijeklu bio iz Blagaja u Hercegovini (v. u: *Povijest Bosne I*, str. 419).

25 Gazi Mehmed-paša Korča, sin Mustafin, rodom je iz sela Korča kod Sarajeva. U sviti glasovitog bosanskog vezira Topal Husein-paše bio je čehaja i istakao se za vrijeme austrijskih provala u Bosni i Srbiji. Za zasluge je, kako navode Süreyya i Bašagić, postao beglerbeg i bosanski namjesnik 1103/1691. godine, a ne 1104/1692-93. godine, kako navodi Muvekit. Na položaju beglerbega Bosne ostao je sve do smrti 1109/1697. Kada je čuo za poraz sultana na rijeci Tisi, od tuge se razbolio i petnaesti dan umro. Ukopan je u Travniku. Na dan ukopa došao je ferman u kome ga sultan imenuje gazijom i vezirrom (v.: Bašagić, str. 392; i Muvekit I, 425). Pozivajući se na Muvekita, Vedad Bišćević (v. u: *Bosanski namjesnici osmanskog doba 1463. - 1878.*, Sarajevo, 2006., str. 214) navodi da je on brat Redžeb-paše Nevesinjca. Međutim, bit će da to nije tačno jer se iz prijepisa više sudskih dokumenata vidi da je Redžeb-pašinom ocu bilo ime Derviš, a djedu Abdulah (v.: Alija Bejtović, *Sarajlija Abdulah Drnišlija i njegov zbornik bosanskih memorijala 1672-1719*, Sarajevo, 1977., str. 208), dok je Mehmed-pašinom ocu bilo ime Mustafa, a malodobnom sinu Omer (v. u: *Tarih-i Enveri*, V, str. 13). Na Mehmed-pašinom ovalnom pečatu u sredini piše: *Mehmed moli Vjerovjesnika da se kod Boga za njega zauzme* (شفاعت از نبی خواهد محمد), a u dva položaja polja: *Moj uspjeh je samo uz Allahovu pomoć*. Na *Njega se oslanjam i u Njega se uzdam* (وما توفیقی إلا بالله علیه توکلت والیه أنیب). Vidi: Riza-ef. Muderizović, "Nekoliko muhurova bosanskih valija", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, ۱۹۱۶., str. ۸-۷.

u logoru pod Tatar-Pazarom.²⁶ U njemu se Mehmed-paši prebacuju nemar i krivnja za pad Gabele, strogo mu se zapovijeda da mobilizira sve raspoložive snage i što prije oslobodi Gabelu. U suprotnom, prijeti mu se smrtnom kaznom. U fermanu se dalje zapovijeda da sve ovo ima sprovesti u koordinaciji s namjesnikom Hercegovačkog sandžaka Selim-pašom²⁷, bivšim janjičarskim agom i namjesnikom Brusanskog sandžaka Abdulah-pašom, namjesnikom Jenišehirskog sandžaka Mehmed-pašom i namjesnikom Skadarskog sandžaka Sulejman-pašom, koji će mu se pridružiti sa svojom vojskom.

Drugi ferman naslovljen na Sulejman-pašu, namjesnika Skadarskog sandžaka, datiran je u trećoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1105. (14. – 23. jula 1694.) godine u logoru pod Beogradom.²⁸ Kao i u prvom, i u ovome fermanu navode se imena ovih paša, kojima se zapovijeda oslobađanje Gabele: bosanskog beglerbega Mehmed-paše, namjesnika Hercegovačkog sandžaka Selim-paše, bivšeg janjičarskog age i namjesnika Brusanskog sandžaka Abdulah-paše i namjesnika Jenišehirskog sandžaka Mehmed-paše. Ovim fermanom Sulejman-paši se, između ostalog, zapovijeda da u Gabelu prebaci jedan *baljemez*-

26 Vidi prijepis fermana u: *Tarih-i Enveri IV*, str. 161-162 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

27 U oba fermana kao namjesnik Hercegovačkog sandžaka navodi se Selim-paša. Namjesnik Skadra Sulejman-paša Blagajac kasnije je za neuspješan pokušaj povratka Gabele okrivio njega, pa ga je slijedeće godine veliki vezir s položaja namjesnika Hercegovačkog sandžaka premjestio u Livno za muhafiza. Muvekit (v.: *Povijest Bosne I*, str. 419 i 421) i Hammer (v.: *Historija turskog / osmanskog/ carstva 3*, str. 58) navode da je to bio Sulejman-paša, a Süreyya (v.: *Sicill-i Osmani III*, str. 55) i Bašagić (v.: *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini*, str. 421) da je to bio Selim-paša. Bašagić navodi da je umro poslije 1110/1698. godine. Međutim, pouzdano se zna da je 1128/1716. godine ponovo bio na položaju namjesnika Hercegovačkog sandžaka. U Državnom arhivu u Dubrovniku čuvaju se tri njegove bujuruldije. Jedna bujuruldija upućena je eminu u Stonu Mahmud-agi 25. zu-l-kade 1102. (20. augusta 1691.) godine. Druge dvije datirane su 2. ševvala 1128. (19. septembra 1716.) godine. Prva je upućena kadijama, kapetanima, carinicima i ostalim časnicima Hercegovačkog sandžaka, a druga trebinjskom muhafizu Osman-begu (v.: Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka*, Dubrovnik, 2008., str. 136, 147 i 245). Na njegovom ovalnom pečatu izrađenom 1098/1686-87. godine stoji natpis:

ای بار خدا بحق هستی شش چیز مرا مدد فرستی
علم و عمل و فراح دستی ایمان و آمان و تن درستی
عیده سلیم

„O Stvoritelju, Koji si istinski Bog,

Podari mi šest stvari:

Znanje, radinost, veselje,

Iman, sigurnost i zdravlje!

Njegov rob Selim“

28 Vidi prijepis fermana u: *Tarih-i Enveri IV*, str. 163-165 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

top²⁹ iz Livna i jedan kumbara-top³⁰ iz Sarajeva.

Informacije koje pružaju spomenuta dva fermans sigurno su tačne, te prema njima treba ispraviti neke navode Muvekita, koji kaže: *Zaduženi su Abdullah-paša, valija Bruse, koji se nalazio u Beogradu, mutesarriif Jeniše-hira čehaja Mehmed-paša, koji se nalazio u Nišu, i mutesarriif Klisa, bivši defterdar Ismail-paša, i oni su sa vojskom, koja je mobilizirana u Bosni i Hercegovini, 1. zu-l-hidždžeta 1105. godine (4. VII 1694.)³¹, došli i opsjeli tvrđavu Gabelu.³²*

Iako navodi dragocjene informacije o tome da je Abdulah-paša, valija Bruse, visoku carsku zapovijed o upućivanju u Gabelu dobio u Beogradu, a mutesarriif Jeniše-hira Mehmed-paša u Nišu, Muvekit uopće ne spominje da su takvu zapovijed dobili i Mehmed-paša Korča, beglerbeg Bosne, i namjesnik Hercegovackog sandžaka Selim-paša. Umjesto njih, on navodi da je zapovijed o upućivanju u Gabelu dobio mutesarriif Klisa, bivši defterdar Ismail-paša. Pažljivim iščitavanjem fermans koji se odnose na pokušaj oslobađanja Gabele 1694. godine pouzdano se može utvrditi da je mutesarriif Klisa Ismail-paša zapovijed o upućivanju u Gabelu dobio fermandom iz treće dekade mjeseca rebiu-l-evvela 1106. (9. – 18. novembra 1694.)³³, a ne fermandima iz druge i treće dekade mjeseca zu-l-kade 1105. (4. – 23. jula 1694.). Po svoj prilici sporan je i datum 1. zu-l-hidždže 1105. (24. jula 1694.), koji Muvekit navodi kao početak turske opsade Gabele, jer je ferman datiran u drugoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1105. (4. – 13. jula 1694.) godine u logoru pod Tatar-Pazarom stigao u Sarajevo i zaveden u sidžil 7. zu-l-hidždže 1105. (30. jula 1694.) godine (تحريراً في اواسط ذي القعدة لسنة خمس ومائة والف. وصل وقيد في ٧ من ذي الحجة سنة) ١١٠٥ بيورد صحراوي تاتار بازاري, a drugi ferman datiran u trećoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1105. (14. – 23. jula 1694.) godine u logoru pod Beogradom tek 12. zu-l-hidždže 1105. (5. augusta 1694.) godine (تحريراً في اواخر ذي القعدة سنة خمس) (ومائة والف. قيد في ١٢ ذي الحجة سنة ١١٠٥ بيورد صحراوي بلغراد). Poslije navedenih datuma bosanskom beglerbegu Mehmed-paši Korči sigurno je trebalo nekoli-

29 *Baljemez* (iskrivljeno od njem. *Faulle Metze*, a ne od tur. *balyemez*) – dalekometni top velikog kalibra koji je upotrebljavan na kopnu i moru, a izbacivao je topovska zrna do 50 kg težine. To su, po svoj prilici, bili najveći topovi u našim gradovima. Baljemezi su se izrađivali i u Bosni. (V.: Evlija Čelebi, *Putopis, Terminološki komentar*: Hazim Šabanović, Sarajevo, 1979., str. 663; i Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela II*, Sarajevo, 1991., str. 540.)

30 *Kumbara* je top koji je izbacivao granate ili kumbare.

31 Datum hidžretske godine pogrešno je preračunat, jer je 1. zu-l-hidždže 1105. godine po Hidžri bio u subotu 24, a ne 4. jula 1694. godine. (V.: Zejnil Fajčić, *Tabelarni pregled hidžretskih godina preračunatih u godine nove ere*, Sarajevo, 1982., str. 94-95.)

32 Salih Sidki Hadžihuseinović, Muvekit, *Povijest Bosne I*, Sarajevo, 1999., str. 420.

33 Vidi prijepis fermans u: *Tarih-i Enveri IV*, str. 177-179 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

ko sedmica da po kadilucima i tvrđavama razasla je bujuruldije i sakupi ljudstvo, hranu i opremu za vojsku te organizira njihovo prebacivanje do Gabele. Ovome ide u prilog i činjenica da Hammer³⁴ događaje oko prvog pokušaja oslobađanja Gabele smješta krajem augusta 1694. godine.³⁵ U tom slučaju u opsadi Gabele nije mogao učestvovati ni Abdulah-paša, bivši janjičarski aga i namjesnik Brusanskog sandžaka, koji je u međuvremenu umro.

Smrt Abdulah-paše u Sarajevu

Najstariji podatak o smrti Abdulah-paše u Sarajevu predstavlja tarih na njegovom nišanu u haremu Careve džamije u Sarajevu. Na slici natpisa, koji je 1908. godine u gore spomenutom radu objavio Kemura, čitljivo je svako slovo. Na njemu lijepim *neshi-talik* pismom u pet redaka na turskom jeziku piše:³⁶

يکچري اغاسي عبد الله پاشا
حَبْدًا اولدي محافظ بوسنه
صوت هاتف فوتته تاريخ اولور
بولدي کندو منصبی وصل خدا
روحیچون الفاتحة سنه ۱۱۰۵
„Janjičarski aga Abdulah-paša
Divan³⁷ li on čuvar³⁸ Bosne bijaše

34 Vidi: Joseph Von Hammer, *Historija turskog / osmanskog / carstva 3*, Zagreb, 1979., str. 58.

35 Turska vojska povukla se ispod Gabele nakon devet dana bezuspješne opsade. Svi turski napori da povrate Gabelu ostali su bezuspješni i naredne godine. Prema jednom hudžetu *Sarajevskog šerijatskog suda* (v. prijepis u: *Tarih-i Enveri IV*, str. 192-194) iz treće dekade mjeseca zu-l-kade 1106. (3. – 12. jula 1695.) godine u prvoj dekadi zu-l-kade iste godine, u jeku opće mobilizacije vojske i pohoda na Gabelu, hajduci su napali selo Jasenik kod Sarajeva i nekoliko osoba ranili i ubili (وحالا اشبو سنه ست ومانه الف ذي القعدة) الشریفه سنك اوائلنده مدينه مزبوره فقراسي غبله نغير عامنده ايكن حيدود اشقياسي جميع كثير ايله مدينه مزبوره (قربنده ياسنيك قريه سنه كلوب واوزرلرينه واريلوب برقچ كمنسه ني مجروح وهلاك). Tvrđava Gabela ostala je u mletačkim rukama sve do 1715. godine, kada su se Mlečani iz nje povukli prema moru, a tvrđavu samovoljno lagumom digli u zrak i do temelja razrušili. Poslije toga tvrđava Gabela izgubila je stratešku važnost kakvu je ranije imala.

36 Vidi prilog 1.

37 Arapsku riječ حَبْدًا (*Kako je divan, lijep, dobar, izvrstan!*) Kadić je pročitao kao perzijsku riječ چند (*nekoliko*) i poslije nje dodao riječ سنه (*godina*), koje na nišanu nema. Iako je sam korektno pročitao originalni tekst u drugom redu tariha, Mujezinović ga je, kombinujući ga s Kemurinim prijevodom i Kadićevim čitanjem, preveo riječima: „*Janjičarski aga Abdulah-paša / Bijaše nekoliko godina muhafiz Bosne*“, čime je biografija Abdulah-paše dodatno zamršena. Ovdje još treba napomenuti da su i Kemura i Kadić i Mujezinović izostavili riječi روحیچون الفاتحة (*Za njegovu dušu prouči Fatihu*), koje stoje na kraju tariha.

38 Riječ *muhafiz* (محافظ) u dosadašnjim prijevodima ovoga tariha ili je ostavljena neprevedena ili je prevedena u značenju valija ili namjesnik. Da se radilo o čuvanju i odbrani granica

Tajni glas mu tarih smrti izreče
U milosti Božijoj svoje mjesto nađe
Za njegovu dušu (prouči) Fatihu!
Godina 1105.“

Na osnovu natpisa na nišanu Abdulah-paše sa sigurnošću se može zaključiti da je on umro najkasnije 30. zu-l-hidždže 1105. (21. augusta 1694) godine. Poslije Abdulah-pašine smrti na *Sarajevskom šerijatskom sudu* vođeno je nekoliko rasprava u kojima se spominje njegovo ime, o čemu su u prijepisu sačuvane tri sudske isprave. Iz njih razabiremo da je Abdulah-paša kao *musafir* (مسافر ووجهی اوزره)³⁹ umro u *Ojandži-zade* mahali u Sarajevu. Iz ovoga se može zaključiti da u Sarajevu nije stanovao u svojoj kući niti je tu boravio duže od 15 dana, jer bi u tom slučaju, po šerijatskim propisima, kao *mukim* izgubio status *musafira* i prava na korištenje određenih olakšica u pogledu obavljanja vjerskih dužnosti. Iz isprava se nadalje vidi da mu je u pratnji bio njegov lični blagajnik, neki hadži Mustafa, sin Abdulahov, kome je pred smrt ostavio potpisan i pečatom ovjeren defter sa spiskom ličnih stvari, pojedinih ljudi iz čaršije, neizmirenih računa i oporukom da se u slučaju smrti njegove stvari rasprodaju na javnoj licitaciji i za dobijeni novac kupi i uvakufi jedna bašča ili barem jedan ili dva dućana koji će se na upravljanje povjeriti šejhu Hasan-efendiji, sinu šejha Mustafa-efendije Logavije iz *Buzadži-zade hadži Hasanove* mahale. Kao svjedoci oporuke na sudu se kasnije pojavljuju Mehmed-efendija, sin Redžeb-efendije, hadži Hasan-efendija, sin hadži Mustafin, hadži Ali-aga, sin Abdurrahmanov, i hadži Ahmed-aga, sin Mustafin. Za izvršioca oporuke odredio je spomenutog blagajnika hadži Mustafu, a sve vrijedne stvari do njihove prodaje povjerio je na čuvanje bivšem serdaru hadži Ali-agi. Iz najstarije isprave, iz prve dekade mjeseca ramazana 1106. (15. - 24. aprila 1695) godine, vidi se da se hadži Mustafa-aga, sin Abdulahov, obratio *Sarajevskom šerijatskom sudu* sa zahtjevom da mu ovjeri Abdulah-

---

Bosne od neprijatelja, a ne o upravljanju Bosnom, najbolje se vidi iz teksta fermana u kojem se u zadatak stavljaju: *čuvanje i odbrana Carstva i osujećenje zlih namjera neprijatelja* (حفظ وحراسه مملکت و دفع مضرت اعدای).

- 39 Osoba koja je na putu zove se *musafir*, a ona koja je kod svoje kuće ili je na strani, ali se misli tu zadržati najmanje 15 dana, zove se *mukim*. Musafir ima neke olakšice u pogledu vjerskih propisa kao: skraćivanje farz- namaza od četiri rekata na dva rekata, spajanje podne-namaza s ikindijom i akšam-namaza s jacijom, ne mora postiti uz ramazan, mesh po mestvama može činiti tri dana itd. (v.: Muhamed Seid Serdarević, *Fikh-ul-ibadat – Propisi o osnovnim islamskim dužnostima*, Sarajevo, 1968., str. 64; i Abū Bakr Ġābir al-Ġazā'irī, *Minhāğ al-muslim*, at-tab'a al-ūlā li Dār as-Salām bi al-Qāhira, 1415/1994., str. 173-175). Ove olakšice propisane su 101. ajetom sure *an-Nisā'*: „Kada svijetom putujete, nije vam grijeh da namaz skratite...“ (v.: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo s arapskog jezika Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004., str. 94).

pašinu oporuku i da ga zvanično prizna za izvršioca oporuke. U njoj se kaže: ⁴⁰ „Nakon što je dao svoju izjavu, ponos njemu sličnih, podnosilac ove isprave hadži Mustafa-aga, sin Abdulahov, počašćen dužnošću blagajnika u službi njegove ekselencije Abdulah-paše, bivšeg janjičarskog age na Visokoj porti i namjesnika sandžaka Brusa, koji je prije izvjesnog vremena nastanjen kao musafir u *Ojandži-zade* mahali u Sarajevu umro, došao je na *Šerijatski sud* i kao svjedoke doveo ponosa časnih alima Mehmed-efendiju, sina Redžeb-efendije i hadži Hasan-efendiju, sina hadži Mustafa-efendije, koji su prilikom valjanog sudskog saslušanja ovako posvjedočili: ‘Mi smo svjedoci i to opet svjedočimo da je defter sa spiskom ljudi navedenog umrlog, ljudi iz čaršije, njegovih dugova i nekih poklona, a koji je sada u rukama spomenutog hadži Mustafa-age, svojom rukom potpisala i svojim pečatom ovjerila njegova ekselencija, spomenuti umrli Abdulah-paša, koji je u našem prisustvu ostavio oporuku i za njenog izvršioca odredio spomenutog hadži Mustafa-agu, čvrsto ostajući pri svojoj odluci sve do smrti.’ Pošto je svaki od njih, ponaosob, dao izjavu i pošto je njihovo svjedočenje prihvaćeno, (od strane suda) izdato je upozorenje da se pečatom ovjereni defter u rukama izvršioca oporuke ima provoditi. Na traženje zavedeno je u sidžil što se dogodilo. Napisano u prvoj dekadi blagoslovljenog mjeseca ramazana hiljadu stotinu i šeste godine.”

Čim je *Sarajevski šerijatski sud* ovjerio Abdulah-pašinu oporuku i za njenog izvršioca (*vasi muhtara*) zvanično priznao hadži Mustafa-agu, odmah se ovom sudu obratio sarajevski sarač Ahmed-baša, sin Osmanov, sa zahtjevom da mu hadži Mustafa-aga isplati 2.500 akči koje mu je ostao dužan umrli Abdulah-paša za popravku rahta, sedla i sablji.⁴¹ Budući da je Ahmed-baša

40 Donosimo integralni tekst isprave prema prijepisu koji je sačinio Muhamed Enveri Kadić (v. *Tarih-i Evveri, IV*, str. 189 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu):

سابقاً درکاه عالی یگچری آغاسی اولوپ خدانوکار سنجای متصرف اولوپ بوندن اقدم مدینهء سرایده اویانجی زاده محلہ سندہ مسافرت وجهی اوزره ساکن ایکن وفات ایدن دولتلو سعادتلو عبد الله پاشا حضر نلرینگ حزیبه دارک خدمتی ایله شرفیاب اولان افتخار الأشباه اشبو رافع الکتاب الحاج مصطفی آغا ابن عبد الله نام کسمنه دن وجه آتی اوزره استشهد شرعی صدورندن صکره فخر العلماء الکرام محمد افندی ابن رجب افندی والحاج حسن افندی ابن الحاج مصطفی افندی نام کسمنه لر لأجل الشهاده مجلس شرعه حاضران اولوپ اثر الاستشهاد الشرعی علی وجه المعبر شویله اداء شهادت شرعیه ایلدیلرکه مزبور الحاج مصطفی آغانگ بندنه اولوپ متوفای مشار الیه عبد الله پاشا حضر نلرینگ امضاسیله مضی وختمیله مختوم دفتر ناطق اولدیغی وجه اوزره متوفای مشار الیه اتباعنه واهل سوق وسایر اولان دیوننی وبعض اعطائی حضوریمزده وصیت وتنفیذ وصایاسنه حزیبه داری مستشهد مزبور الحاج مصطفی آغانی وصیء مختار نصب واختیار ایدوپ مصرًا علی اقراره وفات ایلدی بز خصوصه بو وجه اوزره شاهدلرز شهادت دخی ایدرز دیو هر بری اداء شهادت شرعیه ایلدکلر نده بعد التعديل والتزکیه شهادت لری حیز قبولده واقع اولدقن صکره موجببله وصیء منکورک بندنه اولان مهور دفترک تنفیذینه بعد التنبیه الشرعی ما هو الواقع بالطلب کتب اولندی حرر فی اوائل شهر رمضان المبارک لسنه ست ومانه والف.

41 U nedostatku drugih informacija o tome kako je Abdulah-paša umro, prirodnom ili nasilnom smrću, ovaj podatak upućuje na mogućnost da je, možda, podlegao povredama koje je negdje u nekom okršaju, na putu od Beograda do Sarajeva, ili u samom Sarajevu, zadobio. Nezamislivo je, naime, da bi jedan paša s visokom carskom zapovijedi da

preko svojih svjedoka hadži Ahmed-age, sina Halilova, i Sulejman-baše, sina Ahmedova, dokazao da je Abdulah-paša umro ne isplativši mu dug, sud je u drugoj dekadi mjeseca ramazana 1106. (25. aprila – 4. maja 1695.) godine izdao hudžet da hadži Mustafa-aga spomenuti dug isplati iz Abdulah-pašine ostavštine. Integralni tekst spomenutog hudžeta glasi:⁴²

„Sarač po imenu Ahmed-baša, sin Osmanov, nastanjen u gradu Sarajevu, došao je i pred časnim šerijatskim sudom u prisutnosti ponosa sebi sličnih i ravnih hadži Mustafa-age, izvršioca oporuke ostavine njegove ekselencije Abdulah-paše, bivšeg janjičarskog age na Visokoj porti i namjesnika sandžaka Brusa, koji je prije nekog vremena nastanjen u *Ojandži-zade* mahali u spomenutom gradu umro i protiv njega podnio tužbu izjavivši: ‘Njegova

oslobodi Gabelu od Mlečana iz Beograda krenuo na put s pokidanom konjskom opremom i slomljenim sedlom, a pogotovo sa slomljenom sabljom.

Tih godina u selima oko Sarajeva vladao je strah i trepet od upada hajduka, koji su palili i žarili po selima, ubijali mještane, pljačkali imovinu, odvodili stoku, po putevima, planinskim prijevojima i klancima, postavljali zasjede trgovcima, a noću se u dosluhu s doušnicima spuštali i u sami grad. Iz prijepisa jednog hudžeta (v. u: *Tarih-i Evveri, IV*, str. 192-194) iz treće dekade mjeseca zu-l-kade 1106. (3 – 12. jula 1695.) godine, po svjedočenju glavnog imama Ismail-efendije, kadija Sim-zade Mehmed-efendije i Mustafa-efendije, muderrisa Ibrahim-efendije, Osman-efendije i Miri-zade Abdulkerim-efendije, te velikog broja uglednih građana vidi se da su u protekloj godini hajduci iz Kotora poharali selo Mrkoviće, novi han u Ljubogošti, selo Jasenik, Ibrahim-begov odžak, selo Lasicu u džematu Butmir i više drugih mjesta. Iz hudžeta se razabire da su kotorski hajduci, koji su prethodno u selu Lasici zarobili i u ropstvo odveli tri osobe i otjerali preko četrdeset volova, u jednoj potjeri sustignuti i rastjerani u mjestu Jeleč u Fočanskom kadiluku. Vraćajući se sa stokom, nadomak Sarajeva u džematu Trnovo, hajduci su ponovo napali i zarobili dvojicu muslimana.

U samom gradu, nezadovoljni zbog kašnjenja plaće, janjičari su se često bunili, upadali u dućane, lupali i uništavali trgovcima robu, a nerijetko udarali i na obraz poštenih žena i djevojaka. Otuda su u ovome periodu tako učestali slučajevi progonjenja iz grada.

42 Prijepis hudžeta sačinio je Muhamed Enveri Kadić (v.: *Tarih-i Evveri, IV*, str. 190 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu):

مدینه سرای ساکنلرندن اولوپ زمره سراجاندن احمد بشه ابن عثمان نام کمنسه مجلس شرع خطیر لازم التوقیر ده سابقا درگاه عالی یگچری اغاسی اولوپ خداوندکار سنجاغنه متصرف ومدینه مزبورده ده اویانجی زاده محله سنده ساکن ایکن بوندن اقدم وفات ایدن دولتو عبد الله پاشا حضرتلرینگ محلفاتی قبضنه وصایاسی تفیذینه وصیء مختار اولان فخر الأمائل والأقران الحاج مصطفی آغا زید قدره محضرنده اوزرینه دعوی وتقریر کلام ایدوب متوفای مشار الیه حضرتلرینگ رحمت واکر وغدارلری تعمیر اتندن ایکی بیگ بشیوز اچجه حقم باقی قالمغین سوال اولنوب ترکه سندن آلیور لمسی مطلوبدر دینکده غب السؤال وعقیب الانکار مدعی مزبور دن دعواسنه موافقه بیته طلب اولنقدده عدول احرار رجال مسلمیندن فخر الأشباه الحاج احمد آغا ابن خلیل وسلیمان بشه ابن احمد نام کمنسه لر لأجل الشهاده مجلس شرعه حاضران اولوپ اثر الاستشهاد الشرعی فی الواقع مدعیء مرقوم احمد بشه ننگ رحمت واکر غدارلر تعمیر اتندن متوفای مشار الیه دولتو عبد الله پاشا حضرتلرینگ دمتنده ایکی بیگ بشیوز اچجه باقی قالدی بز بو خصوصه بو وجه اوزره شاهلرلر ز شهادت داخی ایدرز دیو هر بری اداء شهادت شرعی ایلدکلر نده بعد التعدیل والتزکیه شهادتلی حیز قبولده واقعه اولدقن صکره مبلغ مزبوری کلا وبعضاً اخذ وقبض واستیفا وباطرق شرعی دن بر طریقله متوفای مشار الیه بیگ دمتنی ابرا ایتمدیکنه مزبور احمد بشه به یمین تکلیف اولنقدده اولداخی حسب المسؤل حلف بالله العلی الاعلی ایتمدیکندن صکره مبلغ مزبور ترکهه متوفای مشار الیه دن بعد الحكم الشرعی ما هو الواقع بالطلب کتب اولندي حرر فی اواسط شهر رمضان المبارک لسنه ست ومائه والف.

ekselencija, spomenuti umrli, ostao mi je dužan 2.500 akči za popravak rahta, sedla i njegovih sablji. Tražim da mi se to isplati iz njegove ostavine.’ Kada je, poslije saslušanja i poricanja, od spomenutog tužitelja zatražen dokaz, dvojica pravednih i slobodnih muškaraca muslimana: ponos sebi ravnih hadži Ahmed-aga, sin Halilov, i Sulejman-baša, sin Ahmedov, pristupili su šerijatskom sudu i posvjedočili ovako: ‘Istina je da je njegova ekselencija Abdulah-paša ostao dužan spomenutom tužitelju Ahmed-baši 2.500 akči za popravak rahta, sedla i sablji. Mi smo tome bili svjedoci i to opet svjedočimo.’ Nakon što je svaki od njih, ponaosob, dao izjavu i nakon što je njihovo svjedočenje kao istinito bilo prihvaćeno, od spomenutog Ahmed-baše je zatraženo da se zakune Uzvišenim Allahom da mu spomenuti umrli ni djelimično ni u cijelosti na bilo koji način nije vratio dug. Poslije toga izdata je presuda da se spomenuti iznos isplati iz ostavine umrlog. Na traženje zavedeno je u sidžil što se dogodilo. Napisano u drugoj dekadi blagoslavljenog mjeseca ramazana hiljadu stotinu i šeste godine.“

Nekoliko mjeseci kasnije, u prvoj dekadi mjeseca muharrema 1107. (12. – 21. augusta 1695.) godine hadži Mustafa-aga, sin Abdulahov, izvršilac oporuke umrlog Abdulah-paše, ponovo je bio tužen na *Sarajevskom šerijatskom sudu*. Ovaj put za neizvršavanje oporuke umrlog Abdulah-paše hadži Mustafa-agu tužio je ugledni građanin Sarajeva šejh Hasan-efendija, sin šejha Mustafa-efendije Logavije iz *Buzadži-zade hadži Hasanove* mahale. On je na sudu tvrdio da ga je u svojoj oporuci umrli Abdulah-paša odredio za muteveliju svoga vakufa koji se ima ustanoviti nakon njegove smrti, tako što će se njegove lične stvari, popisane u njegovim pečatom ovjerenom defteru, na javnoj licitaciji rasprodati i za dobijeni novac kupiti i u dobrotvorne svrhe uvakufiti jedna bašča ili jedan ili dva dućana, što je spomenuti hadži Mustafa-aga kategorički poricao. Tokom sudskog pretresa šejh Hasan je preko svjedoka dokazao istinitost svojih navoda, pa je sud presudio u njegovu korist i naložio hadži Mustafa-agi da kao izvršilac oporuke mora provesti u djelo želju umrlog Abdulah-paše. Integralni tekst sudskog hudžeta glasi:⁴³

43 Prijepis hudžeta sačinio je Muhamed Enveri Kadić (v.: *Tarih-i Evveri, IV*, str. 204 - 205 u rukopisu br. R-7304 u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu):

مدینه سرایدہ بوزاجی زاده الحاج حسن محلہ سی ساکن لندن عمدہ العلماء الکرام رافع الکتاب الشیخ حسن افندی ابن الشیخ لغوی مصطفی افندی مجلس شرع خطیر واجب التکریمده سابقا درکاه عالی یگجری آغاسی اولوپ خداوندکار سنجاغیله بوسنه محافظه سنه مأموراً مدینه مزبوره ده واقع اویانجی زاده محلہ سنده مسافرت وجهی اوزره ساکن ایکن وفات ایدن دولتو عبد الله پاشا حضرتلرینک حزینه داری اولوپ حجت شرعیه ایله وصی مختاری اولان افتخار الأشباه الحاج مصطفی آغا ابن عبد الله محضرنده اوزرینه دعوی وتقریر کلام ایدوپ بوندن اقدم متوفای مشار الیه عبد الله پاشا حضرتلری حال حیواتنده وکمال عقل وصحتنده اشبو مجلس شرعده محسوس ومشاهد اولان ایکی یوز اون درهم لک برسیم دوات ویوز یتمش بر درهملک برسیم قهوه طبعی واون یدی درهملک بر زر بازوبند ایله بر صغیر زر حوقه وزر شمسه نی سرمه شیبکه لی بر عنبر تسبیحی کندو مالندن اخراج وافرار وحاضر بالمجلس سردار سابقا الحاج علی آغا یدینه بطریق الأمانة وضع وتسليم واشیاء مذکوره سوق سلطانیده بنم معرفتله بعد المزایده بیع اولنوب اثماني ایله عقاراتن بر باغچه ویا بر ایکی دکان ابتیاع اولنوب حسبہ الله تعالی ولروح

„Povod pisanja ove isprave, stup časnih alima, šejh Hasan-efendija, sin šejha Mustafa-efendije Logavije, nastanjen u *Buzadži-zade hadži Hasanovoj* mahali u gradu Sarajevu, na časnom šerijatskom sudu, u prisustvu ponosa sebi ravnih, hadži Mustafa-age, sina Abdulahova, blagajnika i pridržavaoca sudskog hudžeta o postavljenju za izvršioca oporuke njegove ekselencije Abdulah-paše, bivšeg janjičarskog age na Visokoj porti i namjesnika sandžaka Brusa s naredbom da čuva Bosnu, a koji je nastanjen kao musafir u *Ojandži-zade* mahali u gradu Sarajevu umro, podnio je tužbu protiv njega izjavivši: ‘Prije nekog vremena spomenuti umrli, njegova ekselencija Abdulah-paša, je za života i pri punoj svijesti i zdravlju iz svoga imetka izdvojio i na ovome sudu na licu mjesta vidljive (stvari): jedan srebreni divit⁴⁴ težine

رسوله المعلیٰ كندم جامع عقیدته ایام اسبوعن برنده لا علی التّعیین و عظ و نصیحت ایدوب ثوابنی حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم حضرتلریله مرحوم مشار الیه روحنه اهدا و غلّه مزبورہ یہ مشروطیت و جہی اوزرہ و عظ و نصیحت مزبورہ مقابلہ سنده کندم ما دام حیًا متصرّف اولم و بامر الله تعالیٰ و فاطمن صگرہ مشروطیت و جہی اوزرہ و اولاد و اولاد و اولاد و اولاد نسل بعد نسل و قرناً بعد قرن متصرّف اولوب ذکر اولنان و عظ و نصیحتہ عدم اقتدار لری اولورسه هر کون برر یس شریف ایله اوچر اخلاص شریف و بر فاتحہ منیفہ تلاوت ایدوب ثوابنی کذلک حضرت حبیب اکرم و نبی محترم صلی الله علیه وسلم حضرتلرینگ روح شریفلریله متوفای مشار الیه عبد الله پاشا حضرتلرینگ روح پرفتوحنه اهدا ایدوب غلّه سنه و جه محرّر اوزرہ متصرّف اوله لر دیو وقف مؤید صحیح ایله وقف و حبس و وقف مزبور تولیّتی داخی کذلک بگا و اولاد و اولاد و اولاد اولادیمه شرط و تعیین ایتمکین و صیّء مذکور سؤال اولنوب موجب شرعیسی اجرا اولنمق مطلوبمدر دیدکده غبّ السؤال مومی الیه مصطفیٰ آغا و جه محرّر اوزرہ متوفای مشار الیهنگ جمله و صایاسنه حجت شرعیّه ایله و صیّء مختاری اولدیغنی اقرار و مدّعی مومی الیه الشیخ حسن افندینگ مدّعاسنی انکار ایتمکین مدّعی مومی الیه حسن افندین دعواسنی مبنیه بیّنه طلب اولندقه عدول احرار رجال مسلمیندن فخر الاقران الحاج علی آغا ابن عبد الزحمن و عمده الأماثل و الاقران الحاج احمد آغا ابن مصطفیٰ نام کسنه لر لأجل الشهاده مجلس شرعه حاضران اولوب اثر الاستشهاد الشرعی فی الواقع متوفای مشار الیه عبد الله پاشا حضرتلری حال حیواننده و کمال عقل و صحتنده سالف الذکر برسیم دوات و بر سیم طبعی و بر زر بازوبند و بر زر صغیر حوقه و زر شمسه نی سرمه شیبیکه نی عنبر بر تسبیحی بر و جه محرّر ملکندن افراز و مومی الیه الشیخ حسن افندی معرفتیه اشیاء مذکورہ سوق سلطانیده بیع اولنوب اثمانیله عقاراتدن بر باغچه ویا بر ایکی دکان اشترا اولنوب جمله غلّه به و جه مشروح اوزرہ و عظ و نصیحت مقابلہ سنده مومی الیه الشیخ حسن افندی ما دام حیًا مشروطیت و جہی اوزرہ متصرّف اولوب و بامر الله تعالیٰ و فاطندن صگرہ مشروطیت و جہی اوزرہ اولاد و اولاد و اولاد لری نسل بعد نسل و قرناً بعد قرن متصرّف اولالر و اولاد اولاد نندن برسینگ و عظ و نصیحت عدم اقتدار لری اولورسه مذکور برسین حضرت نبی اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلریله واقف مشار الیه عبد الله پاشا حضرتلرینگ روح پرفتوحلرینه اهدا ایدوب و جه محرّر اوزرہ متصرّف اوله لر وقف مزبور تولیّتی و داخی کذلک مومی الیه الشیخ حسن افندی ایله اولاد و اولاد و اولاد نسل بعد نسل و قرناً بعد قرن مشروطیت و جہی اوزرہ متصرّف اوله لر دیو اشیاء سالف البیاننگ جمله اثمانی وقف مؤید صحیح ایله حضوریمزده وقف و حبس ایلدی بز بو خصوصه بو و جه اوزرہ شاهلر زر شهادت دخی ایدرز دیو هر بری اداء شهادت شرعیّه ایلدکلر نده غبّ التّعدیل و التّزکیه شهادت لری حیز قولده واقعه اولدقن صگره موجیبه سالف الذکر اثمانینگ جمله سی مومی الیه حسن افندی بدیله و معرفت شرعه بیع اولنوب اثمانی ایله بر و جه محرّر عقاراتدن بر موجب شرط واقف بر باغچه ویا اشیاء اثمانه بر ایکی دکان اشترا اولنوب غلّه سنه مومی الیه اولاد و اولاد و اولاد مشروطیت و جہی اوزرہ متصرّف اولمق اوزرہ و قفیتته حکم برله ما هو الواقع بالطلب کتب اولندی فی اوائل محرّم الحرام لسنه سبع و مائه و الف.

44 *Divit* – naročita vrsta pernice zajedno s mastionicom. Sastojala se od duguljaste metalne kutije u kojoj su držani kalemi (pera za pisanje od naročite vrste trske) i četverougaoone mastionice koja je bila pričvršćena s jedne strane pernice. Divit se nosio za pasom. Evlija spominje pozlaćene divite. (Terminološki komentar preuzet od Hazima Šabanovića. Vidi: Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo, 1979., str. 615.) Kao što se vidi, Abdulah-pašin divit bio je od srebra.

210 dirhema,⁴⁵ jednu srebrenu tablu⁴⁶ za kahvu težine 171 dirhem, jednu zlatnu narukvicu⁴⁷ težine 17 dirhema, jednu malu zlatnu mastionicu i jedan tespih od ambara⁴⁸ sa surmali vezenim koncem i zlatnim ukrasnim privjeskom, kao amanet predao na čuvanje bivšem serdaru⁴⁹ hadži Ali-agi, dok se spomenute stvari s mojim znanjem na javnoj licitaciji na carskoj berzi ne prodaju i za dobijenu vrijednost u novcu ne kupi kakva nekretnina; jedna bašča ili jedan ili dva dućana i, u ime Allaha, za Poslanikovu dušu trajno izuzmu iz prometa i na ispravan način zauvijek uvakufe za moju, Carevu džamiju, u kojoj ću jedan dan u sedmici – ne određujući tačno koji – držati *vaz-i nasihat* i sevape od njega poklanjati pred dušu Negovog najplemenitijeg Poslanika, s.a.v.s., i dušu spomenutog umrlog. On je, nadalje, odredio da na ime održavanja spomenutog *vaz-i nasihata*, sve dok sam živ, koristim prihode (vakufa) i da, nakon što, odredbom Uzvišenog Allaha, umrem, to pravo, s koljena na koljeno, uživaju moji potomci i potomci mojih potomaka, te da, u slučaju da spomenuti *vaz-i nasihat* oni ne budu mogli održavati, (umjesto toga) svaki dan uče po jedan *Yāsīn-i Šerif*, tri *Ihlas-i Šerifa* i jednu *Fātihu* i sevape od njih poklanjaju pred plemenitu dušu najdobrostitivijeg Miljenika i poštovanog hazreti Vjerovjesnika (Muhammeda), s.a.v.s., i dušu spomenutog umrlog, njegove ekselencije Abdulah-paše. Također, on je uvjetovao i odredio da spomenutim vakufom upravljam ja, a nakon mene moji potomci i potomci mojih potomaka. Tražim da se provede šerijatski postupak i o tome ispita spomenuti izvršilac oporuke.’ Tokom ispitivanja spomenuti Mustafa-aga potvrdio je da ga je spomenuti umrli odredio za izvršioca svoje oporuke i da u tom smislu ima odgovarajući sudski hudžet, ali je ostale navode spomenutog tužitelja, šejha Hasan-efendije, u potpunosti zanijekao. Kada je od spomenutog tužitelja Hasan-efendije zatražen dokaz koji bi potvrdio njegove navode,

45 *Dirhem* – mjera za težinu u orijentalnom sistemu mjernih jedinica. Odgovara 1/400 oke, tj. 3,21 grama. Iz navedenog proizlazi da je Abdulah-pašin srebreni divit težio 674,10 grama srebra (210 dirhema x 3,21 grama = 674,10 grama).

46 Iz ovoga proizlazi da je tabla za kahvu težila 548,90 grama srebra (171 dirhem x 3,21 gram = 548,90 grama).

47 To znači da je narukvica težila 54,57 grama zlata (17 dirhema x 3,21 gram = 54,57 grama), što iznosi oko 1,92 unce. Po današnjim cijenama na svjetskim berzama sama narukvica vrijedila bi oko 1816,32 eura (54,57 grama : 28,349 = 1,92 unce x 946,7 eura = 1816,32 eura).

48 Amber drveta (*Styrax officinalis*) koje raste u tropskim krajevima.

49 Ovdje se najvjerovatnije radi o tituli starješine janjičara. Spomenutog hadži Ali-agu desetak godina kasnije (v. u: *Tarih-i Enveri*, V, str. 140) nalazimo kao svjedoka u jednom sporu koji se vodio na *Sarajevskom šerijatskom sudu* 24. rebiu-l-ahira 1118. (7. augusta 1706.) godine između mutevelije Turhanova vakufa Jahja-efendije, sina Ahmed-efendijina, i Adži Marka, sina Karadžina, koji je zastupao neke Cvjetka i Franju, zakupce dviju lokacija vakufskog zemljišta u Latinluku, a koji su prebjegli u neprijateljsku zemlju (چيو تقو وفرانيو نام ذمیلر حربی کفارہ تبعیت ودار الحربه فرار وملحق اولوب).

on je na sud doveo dvojicu pravednih i slobodnih muslimana: ponosa sebi ravnih hadži Ali-agu, sina Abdurrahmanova i uzora sebi sličnih i ravnih hadži Ahmed-agu, sina Mustafina, koji su tokom sudskog postupka izjavili: ‘Istina je da je umrli, njegova ekselencija Abdulah-paša, za života i pri punoj svijesti i zdravlju, spomenute stvari: jedan srebreni divit, jednu srebrenu tablu, jednu zlatnu narukvicu, jednu malu zlatnu mastionicu i jedan tespih od ambera sa surmali vezenim koncem i zlatnim ukrasnim privjeskom, kako je napisano, izdvojio iz svoga imetka i oporučio da se, sa znanjem spomenutog šejha hadži Hasan-efendije, na carskoj berzi prodaju i za dobijenu vrijednost u novcu kupi kakva nekretnina; jedna bašča ili jedan ili dva dućana i da, kao što je gore objašnjeno i uvjetovano, s cjelokupnim prihodima od njih, sve dok je živ, za održavanje *vaz-i nasihata*, po svojoj volji slobodno raspoláže spomenuti šejh hadži Hasan, te da, nakon što, odredbom Uzvišenog Allaha, on umre, to pravo s koljena na koljeno uživaju njegovi potomci i potomci njegovih potomaka, a u slučaju da neko od njegovih potomaka spomenuti *vaz-i nasihat* ne bude mogao održavati da, po odredbi vakifa, dotični svaki dan uči po jedan *Yāsīn-i Šerif*, tri *Ihlas-i Šerifa* i jednu *Fātihu* i sevape od njih poklanja pred plemenitu dušu poštovanog hazreti Vjerovjesnika (Muhammeda), s.a.v.s., i dušu spomenutog umrlog vakifa, njegove ekselencije Abdulah-paše. Također, on je uvjetovao i odredio da spomenutim vakufom upravljaju i raspolážu po slobodnoj volji spomenuti šejh hadži Hasan-efendija i s koljena na koljeno njegovi potomci i potomci njegovih potomaka. Mi smo bili svjedoci da je on cjelokupnu vrijednost spomenutih stvari izuzeo iz prometa i trajno uvakufio i to ponovo potvrđujemo.’ Nakon što je svaki od njih, ponaosob, dao izjavu i nakon što je njihovo svjedočenje kao istinito bilo prihvaćeno, naloženo je da sve spomenute stvari, sa znanjem šerijatskog suda, spomenuti Hasan-efendija proda i da se za njihovu vrijednost dobijenu u novcu, kao što je po odredbi vakifa zapisano i uvjetovano, kupi jedna bašča ili jedan ili dva dućana, te da prihodom od njih po slobodnoj volji raspolážu spomenuti i njegovi potomci, čime je oporuka valjanim vakufom proglašena. Na traženje zavedeno je u sidžil što se dogodilo. Napisano u prvoj dekadi svetog mjeseca muharrema hiljadu stotinu i sedme godine.⁵⁰

50 U ovome hudžetu *Sarajevskog šerijatskog suda* navodi se samo onaj dio Abdulah-pašine oporuke koji se odnosio na njegove pokretne stvari namijenjene za prodaju na javnoj aukciji i ustanovljenje vakufa poslije njegove smrti. U oporuci su, najvjerovatnije, stajale i neke druge odredbe, kao što su: gdje će se ukopati, iz kojih sredstava će se podmiriti troškovi oko njegova opremanja, dženaze i ukopa, izmirenje računa s dužnicima i povjericima itd. Ne znamo šta je bilo s njegovim ostalim ličnim stvarima: konjem, rahtom, sedlom i najmanje dvije sablje, za koje se pouzdano zna da ih je imao, a za koje se moglo uzeti, najmanje, pet-šest hiljada akči. Može se pretpostaviti da su poslije njegove smrti, sudskim putem, izvršeni popis i podjela među nasljednicima njegove ostale imovine u Istanbulu ili Brusi, a u slučaju da nije imao nasljednika, da je ona predana u *Bejtul-mal*.

Iako se iz spomenutog hudžeta *Sarajevskog šerijatskog suda* ne vidi koliko je prodajom Abdulah-pašinih stvari na javnoj aukciji dobijeno novca niti šta je za njega kupljeno i uvakufljeno, može se pretpostaviti da je to moglo biti oko 20.000 akči⁵¹ i da su za njega kupljni jedan ili dva dućana, a ne bašča. Ovo zaključujemo po tome što se u Köse Halil-pašinom⁵² izvještaju Porti o stradanju sarajevskih džamija u požaru za vrijeme provale Eugena Savojskog u Sarajevo 1697. godine za Carevu džamiju navodi da je okolo i unutra porušena, ali da se u njoj namaz obavlja, da se hatibska, imamska i mujezinska služba plaćaju iz timara te da drugih prihoda ni vakufa nema.⁵³ Budući da se u spomenutom izvještaju u Carevoj džamiji ne spominje služba vaiza, može se pretpostaviti da je vakuf Abdulah-paše od jednog ili dva dućana, kojima je upravljao šejh Hasan, nastradao u požaru i da nije više imao od čega ubirati prihode u ime kojih bi se održavao gore spomenuti *vaz-i nasihat*. Da je Abdulah-pašin vakuf bio bašča, ona ne bi mogla propasti u požaru, i vakuf bi nastavio donositi prihod. Ovome ide u prilog i činjenica da se u jednoj kasnijoj predstavi upućenoj na Visoku portu šejh Hasan spominje među devetericom šejhova koji su, zbog propadanja vakufa, ostali bez plaća za vauksku službu, pa se moli da se za njihove plaće osigura 105 akči na dan i to: 20

51 Ovo se može zaključiti po tome što su samo dvije prve stvari oporukom namijenjene za prodaju: srebreni divit i srebrena tabla težili 381 dirhem (210 + 171), odnosno 1.223 grama. Ako znamo da je tadašnja akča težila 0,13 grama, onda se može izračunati da se od 1.223 grama srebra moglo iskovati 9405 zdravih akči, bez primjesa bakra. Listajući kupoprodajne ugovore iz ovoga perioda, vidi se da se cijena jednog dućana u Sarajevu kretala između 12.000 i 20.000 akči, a cijena kuće između 15.000 i 30.000 akči. Zanimljivo je napomenuti da je lokacija zemljišta 2-3 puta bila skuplja od samog objekta, jer su tadašnji dućani, najčešće, predstavljali obične daščare ili brvnare. Svakako, pod ovim se ne misli na dućane i magaze građene od čvrstog materijala koji su pretežno bili u hanovima i bezistanima.

52 Defterdar Köse Halil-paša bio je na položaju bosanskog namjesnika 1698-1702. godine. On je 1699. godine sjedište Bosanskog pašaluka iz Sarajeva izmjestio u Travnik. Za vrijeme njegovog upravljanja Bosnom 26. januara 1699. godine u Sremskim Karlovcima potpisan je mirovni ugovor s Austrijom, a deset dana kasnije, 7. februara, i s Mletačkom republikom. Po njegovom nalogu, posredstvom suda, sačinjen je popis spaljenih, porušenih i oštećenih džamija u velikom požaru u Sarajevu i izvještaj otpremljen na Visoku portu 1700. godine. Na njegovom ovalnom pečatu izrađenom 1103/1691. godine u sredini piše: „*Dovoljan nam je Allah. Divan li je On zaštitnik! Njegov rob Halil, 1103*“ (اللهي أنت ذو من وفضل وإني ذو خطايا وعف عني وطني فبك يا رب جميل فحقق يا إلهي حسن ظني

„Bože, Ti si milostiv i dobrostiv
A ja sam grešnik, pa mi oprosti
Gospodaru, o Tebi sve najljepše mislim
Pa obistini, Bože, moje lijepo mišljenje!“

53 Vidi: Salih Sidki Hadžihuseinović, Muvekit, *Povijest Bosne* 1, Sarajevo, 1999., str. 436.

akči za šejha Ahmeda za *vaz-i nasihat* ponedjeljkom u Gazi Husrev-begovoj džamiji, 15 akči za šejha Abdulkadira za *vaz-i nasihat* četvrtkom u Carevoj džamiji, 10 akči za šejha Sejjida Abdulfettaha⁵⁴ za *vaz-i nasihat* petkom u Kebkebir džamiji, 10 akči za šejha hadži Hasana za *vaz-i nasihat* petkom u Buzadži hadži Hasanovoj džamiji, 10 akči za šejha Habiba za *vaz-i nasihat* u Šejh Ferruhovoj džamiji, 10 akči za šejha Osmana Šuglija za *vaz-i nasihat* petkom u Ali-pašinoj džamiji, 10 akči za šejha Ismaila za *vaz-i nasihat* četvrtkom u Ferhad-begovoj džamiji, 10 akči za šejha Muhammeda Bistrigiju za *vaz-i nasihat* ponedjeljkom u Carevoj džamiji i 10 akči za **šejha Hasana** za *vaz-i nasihat* subotom u Mehmed-begovoj džamiji.⁵⁵

Krug Abdulah-pašinih poznanika

Iz gore predočenih hudžeta *Sarajevskog šerijatskog suda* vidi se da je Abdulah-paša u posljednjim danima života i svoga kratkog boravka u Sarajevu bio okružen s nekoliko svojih prijatelja i poznanika. Po svoj prilici, ni s jednim od njih nije bio u rodbinskoj vezi. Prvi od njih bio je njegov lični blagajnik hadži Mustafa-aga, sin Abdulahov, koga je odredio za izvršioca svoje oporuke. On, najvjerojatnije, nije bio naše gore list, jer ga nakon sudske ovjere i izvršenja Abdulah-pašine oporuke više ne susrećemo u Sarajevu.

54 Šejh sejjid Abdulfettah-efendija bio je šejh Gazi Isa-begove tekije na Bendbaši i mutevelija Gazi Isa-begova vakufa. Prema Drnišlijinom Zborniku (vidjeti: l. 18a), za muteveliju je predložen u prvoj dekadi mjeseca šabana 1107. (6 - 15. marta 1696.) godine, kada je izumrla loza ne samo Gazi Isa-begovih potomaka nego i oslobođenih robova kojima je on svojom vakufnamom iz 1462. godine povjerio tu dužnost. Umro je iznenada na putu za Travnik, na Ilidži kod Rustem-pašina mosta na Željeznici 1121/1709. godine, a pokopan je na mevlevijskom groblju na Bendbaši. (Vidjeti u: Alija Bejtlić, "Pjesnik Sabit Alauddin Užičanin kao sarajevski kadija i bosanski mulla", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Knjiga II-III, Sarajevo, 1974., str. 14-15; i Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga I – Sarajevo, 1998., str. 61-62.) On je bledj sejjida Abdulah-efendije, koji je na položaju bosanskog defterdara, nakon kraće borbe, umro u Sarajevu 12. džumade-l-ahira 1120. (29. augusta 1708.) godine i ukopan u haremu *Kučuk Katibove* džamije u Nadmlinima.

55 Integralni tekst molbe čiji je prijepis sačinio Muhamed Enveri Kadić (v. u: *Tarih-i Enveri*, V, str. 88), glasi:

مدینه سرای بوسنه ده استیلاء کفره یه (۱۱۰۹) کلنجه نقود موقوفه مذکورہ دن اوندن متجاوز واعظ داعیلری اولوب انلرک دخی وظائفی تلف اولمغله حالاً اھالیسی محتاج اولدیغی مرتبه مستحقین ومستعدیندن طقوز ناصح داعیلریدرکه وجه آتی اوزره علی الاسامی ذکر اولنور: عمده المشایخ الشیخ احمد در جامع غازي خسرو بک فی یوم الإثنين یومی ۲۰ اقچه در، الشیخ عبد القادر در جامع حاصه فی یوم خمیس اون بش اقچه در، الشیخ سید عبد الفتاح در جامع کبکبیر فی فی یوم الجمعة ۱۰ اقچه در، الشیخ حاجی حسن در جامع بوزاجی حاجی حسن فی یوم الجمعة یومی اون اقچه در، الشیخ حبیب در جامع شیخ فرخ یومی اون اقچه در، الشیخ عثمان شغلی در جامع علی پاشا فی یوم الجمعة اون اقچه در، الشیخ اسماعیل در جامع فرهاد بک فی یوم الخمیس یومی اون اقچه در، الشیخ بستریقی محمد در جامع حاصه فی یوم الإثنين اون اقچه در، الشیخ حسن در جامع محمد بک فی یوم السبت اون اقچه در – بالاده مسطورة الاسامی اولان طقوز واعظ داعیلرینک مجموع یومیه لری یوز بش اقچه اولوب وظائف مرقومه اعطاسی دخی درکاه معدلت عنواندن متضرع ومتوقعدر.

Drugi je bio serdar hadži Ali-aga, kome je u emanet ostavio svoje oporučene stvari da se kod njega čuvaju dok se na javnoj licitaciji ne prodaju. Njega desetak godina kasnije (v. u: *Tarih-i Enveri*, V, str. 140) nalazimo kao svjedoka u jednom sporu koji se vodio na *Sarajevskom šerijatskom sudu* 24. rebiu-l-ahira 1118. (7. augusta 1706.) godine. Najvjerovatnije je pripadao janjičarskom staležu. Treći je bio šejh Hasan-efendija, sin šejha Mustafa-efendije Logavije iz *Buzadži-zade hadži Hasanove* mahale u Sarajevu, koga je u oporuci odredio za muteveliju svoga vakufa. Iz činjenice da je ukopan pored mezara šejha Ibrahima Bistrigije pored Careve džamije i da je za muteveliju svoga vakufa odabrao šejha, a ne nekog muderrisa, imama, zanatliju i slično, može se naslutiti da je Abdulah-paša bio pobožan čovjek i sklon sufij-skim uvjerenjima. Među Abdulah-pašine poznanike u Sarajevu svakako se mogu ubrojati: hadži Ahmed-aga, sin Halilov, Sulejman-baša, sin Ahmedov, Mehmed-efendija, sin Redžebov, hadži Hasan-efendija, sin hadži Mustafa-efendije, hadži Ali-aga, sin Abdurrahmanov, hadži Ahmed-aga, sin Mustafin, i Ahmed-baša, sin Osmanov, od kojih su prva šesterica bili svjedoci njegove oporuke, a sedmi majstor sarač, koji je popravio njegove oštećene stvari: raht, sedlo i sablje.

Ovo je sve što sam o Abdulah-paši uspio pronaći. Poslije velikog požara u Sarajevu 1697. godine ni u jednom dokumentu nema ni spomena o njegovom vakufu.

Who was Abdulah-pasha, the governor of Bosnia, who died in Sarajevo in 1105/1694 and who is buried in the courtyard of the Emperor's mosque?

(Summary)

In previous works by some Bosnian authors the former Janissary aga Abdullah Pasha and governor of Brusa Sanjak, who died in Sarajevo and was buried in the courtyard of the Emperor's Mosque in 1105/1694., was attributed Bosniak origin and regency in Bosnia. Analyzing the inscription on his tomb, two unpublished firmans and three documents Sarajevo Sharia Court documents in which his name is mentioned, the author comes up with new information on this distinguished personality of the Ottoman Empire from the late 17th century; He was Georgian by origin, he was never Governor of Bosnia, and that his death in Sarajevo occurred while he was on his way to Gabela under imperial orders to liberate it from the Venetians in the summer of 1105/1694. Before he died, Abdullah Pasha left a will that all his valuables after death: one silver inkpot weighing 210 dirhams, one silver coffee table weighing 171 dirham, one gold bracelet weighing 17 dirhams, one Surmeli

amber embroidered with gold thread and a gold decorative pendant consigned to the care of former sergeant Hajji Ali aga until public auction. From the obtained money a garden or a 1-2 stores should be bought and endowed for charity. To fulfil his will, he detreminted his treasurer Hajji Mustafa Aga, the son of Abdulah, and mutawalli of the Waqf, which after his death is to establish a reputable citizen of Sarajevo Shaykh Hasan Effendi, the son of Shaykh Mustafa Efendi Logavije from *Buzadži-zade Hajji Hasan* neighbourhood.